

*“Şarkın sembolü
bir çınarla çeşme başıdır”
Nurettin Topçu*

Mahalle Kültüründen Kent Yaşamına Değişimin Simgesi

İbrahim YASAK

Çesmelerimiz

Şehrin en uygun yerlerine, ıssız dağ başlarındaki yol kenarlarına, ağaçlık alanların yanı başına insanlarımız çeşme yaptırarak nerede ise, bir-biriyle yarışmıştır hep... Padişahlar, sadrazamlar, valiler, eşraf gibi hâli-vakti yerinde olanlar, ihtiyaç duyulan her yere kanallar döşeterek su getirmiş ve yaptırdıkları çeşmeler vasıtasıyla tabiata can vermiş, insana ve bilcümle mahlûkata hizmet etmişlerdir. Kültürümüzde insanların su ihtiyacını gidermek ve çeşme yapmak, sadakayı cariyendir; sonsuza kalarak ebedî var olma, hayır hasenat ifa edip bedelini cennette alma fikrinin bir nişanesidir. Su hayattır, berekettir ve nezafettir; çeşme, suyla buluşmanın menzili,

susuzluğun çare kapısıdır. Yeryüzünde insanoğlunun ayağının değdiği her bir yöreye, kurdun kuşun canlının yaşadığı her yere serpilmiş olan sadelikle, huzur ve sükûneti insana yaşatan bir musikiyle taçlanan bir tanıdıkır çeşme...

Faruk Nafiz'in Çoban Çeşmesi'ni şiire ilgi duyan çoğu insan bilir.

“Ne şair yaş döker, ne âşık ağlar.

Tarihe karıştı eski sevdalar.

Beyhude seslenir, beyhude çağlar;

Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi.”

Gerçekten ülkemizde “Çoban Çeşmesi” adıyla maruf bir çeşme var mıdır? Ve merhum üstat şirini bu çeşmeye

atfen mi yazmıştır? Yahut hecenin bu usta şairi Anadolu'daki binlerce buna benzer çeşmenin türküsünü mü selendiyor? O çeşmelerden biri olan Sivas'taki Şeyh Çoban Çeşmesi'nden haberdar mıdır? Buna dair bir malumata sahip değiliz. Mesela, bugün Sivas'ta yaşayanlardan kaç kişi Şeyh Çoban Çeşmesi (1323)'ni biliyor? Hani şu meşhur Sivas Kalesi'nin güney eteğinde, memleketimizin maneviyat ulularından Şeyh Hüseyin Rai'nin medfun bulunduğu türbenin önündeki çeşme. Sivaslı olanlardan veya Sivas'a yolu düşenlerden bilen var mı bilmiyorum?

Şeyh Çoban Çeşmesi, türbenin asude bahçe duvarına sırtını yaslamış, uzun kavak ağaçlarının gölgesinde sürekli yükseltelen yol sebebiyle neredeyse çukura gömülmüş bir vaziyette, asırlardır iki lülesinden taş kurnaya dökülen suyuyla kaç yanık yolcuya su vermiş, kaç çatlak dudağa

değmiş, kaç yorgun ve yangın insanın yüreğini ferahlatmıştır, kim bilir?

Çocukluğumdan beri ne zaman oradan geçsem, çeşmenin şırıltılı davetine uyar, eğer başında birileri yoksa çeşmeye yönelir, avuçlarımla doldurur, kana kana içer, sebil ve hayrat sahibinin ruhu için diye dua ederim.

Şeyh Çoban Çeşmesi, gözesinden lülesine ulaştığı günden bugüne kadar suyu kesilmeksizin muhitine âb-ı hayat gibi can vermekte, sözünü söylemekte ve türküsünü çağırılmaktadır. Şeyh Çoban Çeşmesi onlarca tarihi çeşmeden bugüne kalan Sivas'ın son çeşmelerinden biridir.

Bir zamanlar suları gibi sesleri de sebildi çeşmelerin... Hem akar hem ses katarlardı buldukları mekâna... "Medrese Çeşmesi" de, Gökmedrese'nin avlusunda sırtını medresenin heybetli duvarına yaslamış, sekiz yüz yılı aşkın bir süre su akıtmıştı gürül gürül... Suyu ne zaman kesildi bilinmez. Bilinen ve görünen ise fotoğraftan anlaşıldığı gibi 1928'li yıllarda hala aktığıdır... Son yıllarda ihya için restorasyon çalışması sürdürülen Gökmedrese'nin taç kapısının sol duvarında bulunan bu üç musluklu "Medrese Çeşmesi", kim bilir suyuna ve sesine ne zaman kavuşur?

Bir zamanlar gürül gürül akan çeşme bugün susuz... O gün mü ağlıyordu, bugün mü bilinmez...

Çeşme başı beklerim

Her mahalle arasında ve her sokak başında bir çeşme bulunurdu eskiden. Adını sokağa, mahalleye veren çeşmeleri onlar. Onlar, tarif edilecek bir mekânın adres noktalarıydı. Onlar mahallelinin ortak alanıydı. Onlar sabah genç kızların, öğle üzeri orta yaşlıların, akşam sonrası da genç delikanlıların bir araya geldiği yerlerdi...

Dün, hepimizi sınımsız saran küçücük sokağımızda, mahalle çeşmemizin başında bir kova suyumuzu doldururken içtima olur, birlikte

dertlenir, birlikte ağlar ve birlikte eğlenirdik. Bizi birbirimize yakınlaştıran, kaynaştıran müşterek mekânlarımızı oralar. Mahalle çeşmelerinin başında paylaşılan dostluklar, yârenlikler, komşuluklar, arkadaşlıklar, galiba çeşmeler mutfaklarımıza taşıdıktan sonra iyice azalmıştı; içme sularımızı marketlerden damacanelarla sipariş etmeye başladıktan sonra da tamamen bitti. Eve su taşıma yorgunluğumuz kalmadı, amma çeşme başında mahalleli olarak bir araya gelip demlediğimiz dostluğumuz da kalmadı. Geriye sembolik bir eser gibi bir kaç sokak çeşmesi ve birkaç su gözesi ve iç çekerek yâd ettiğimiz çeşme hatıralarımız kaldı. Bugün çeşmelerimiz akıyor artık... Toprak testilerle, ahşap damacanelarla, çinko sitillerle, bakır bakraçlarla ya da cam sürahilerle evlerimize su taşıdığımız, mahalle çeşmelerimiz yok artık. Bir büfeden aldığımız, yudumlaya yudumlaya yanımızda gezdirdiğimiz pet şişe sularımız var.

Mahallelerde sokak çeşmeleri devri bir bakıma bitti. Sadece biten, tarihe karışan sokak çeşmeleri, çeşme başı muhabbet ve dostlukları değil, yavaş yavaş da olsa mahallelerde değişti, mahalleli olmak da... Ve mahalleye mensubiyet hissetmekte değişti...

Şehir kente, mahalle siteye, çeşme pet şişeye sıkıştı sanki...

Teknoloji, hayat, tabiat elbette mütemadiyen değişiyor, değişecektir... Şehir, mahalle ve insan da değişiyor.

Mahalleli olmak bir aidiyet, bir mensubiyet, bir sahiplenmeydi; birlik, beraberlik olmaydı; bir bakıma biz olmaydı. Bugün apartman dairelerinin neredeyse devre mülk müşterileri gibiyiz. İçeriye girdiğimizi ve dışarıya çıktığımızı bir biz biliriz... Birbirinden bî-haber apartman sakinleri, şehirlerarası sefere çıkan bir otobüste hasbe'l-kader bir araya gelmiş, tanışmadan, konuşmadan yan yana seyahat eden yolcuları gibi adeta... Cümle kapısında, asansör kapısında birbiri-

mizi görüyor, usulen tebessümle selamlaşıyoruz; ancak hangi dairede, kimlerle oturduğumuzu, ne yapıp ettiğimizi, bir derdimizin, bir ihtiyacımızın olup olmadığını bilmiyoruz ya da önemsemiyoruz.

su gibi aziz ol !...

"Çeşmeler yaptırdım suyun içmeye" diye bir türkü vardı. Bugün su içmek için çeşmeler yaptırmamak da artık, sertlik derecelerini ve ph'lerini kontrol ederek içtiğimiz pet şişe sularımız var ellerimizde. Sokakta, parkta, yemek masasında onlardan su içiyoruz. Çünkü su hayattır, su olan yerde hayat vardır, izzet vardır. Biliriz ki, su azizdir.

"Su" değerlidir ve ayrıca bulunduğu yere değer katar. Göğün en erişilmez noktalarına çıkacak kadar ulaşılması zor ve yüksektedir; yağmurla karla yeryüzünün en alt tabakalarına incek kadar da başı eğik ve mütevazidir.

Zaman akıp gidiyor tıpkı akıp giden su gibi... Ve akıp giderken onlarca şeyi beraberinde götürüyor. Hiçbir şey eskisi gibi olmuyor ve hiçbir şey eskiden olduğu gibi de kalmıyor. Bu hayıflanmak, bu vah çekmek ya da bu eskide olanın aynıyla devam etmesini istemek demek değildir ki... Dünde neler olduğunu geleceğe aktarmak belki de sadece... Belki de dün "insan" odaklı güzelliklerin "biz" olarak yaşayışların da yok olup gitmesi ya da sadece "ben"e indirgenmesi...

Üzerine şiirler yazılan, türküler söylenen su için o kadar çok söylenecek şey var ki... Dağlarda ab-ı hayat olarak aramışız onu, şehir merkezlerinde çeşmeler yaptırmışız gelip geçenin içmesi için... Ve karşısında mest olduğumuz güzellikleri ifade etmek için "bir içim su" diye tarif etmişiz... Ve "su küçüğün" demişiz, ikram edildiğinde "hamdetmiş" ve su verene duada bulunmuşuz hep... "Su gibi aziz olasın!" demişiz.

"Su gibi aziz olmak" ne güzel değil mi?